

NAURA PAJATSO!

Naurava Pajatso on jo yli kuudenkymmenen vuoden aikana saanut tuhannet katsomot kyynelehtimään. Pajatso-Canio ei ole vain loistava oopperarooli eikä hänen kuuluisa ariosonsa vain kauneinta ja näiten esitettyä musiikkia, hänestä on tullut ooppera- ja koko näyttämötaiteen symboli.

Näyttelijä on erikoinen ihminen. Lukemattomat kaskut ja »tavallisten» ihmisten juoruilu ja jopa hienoinen kademieli ovat siitä todistuksena. Leoncavallon ainutlaatuinen, nerokas täysosuma perustuikin siihen psykologiseen oivallukseen, että näyttelijä on, huolimatta erikoislaadustaan, sittenkin myös ihminen. Taiteessahan meihin vaikuttaa voimakkaimmin jonkun yleisen käsityksen murtaminen ainutkertaiseksi, yksilölliseksi totuudeksi. Jokaisella ihmisellä on tarkasti varjeltu sisimpänsä. Me elämme tavan ja totumuksen rakentaman perinteellisen yhteiskunnan puitteissa. Vain harvoin tulee tavallisessa elämässä hetki, jolloin näemme itsemme tai jonkun toisen ilman naamiota. Sen sijaan on jokaisella todellisella taide- teoksella päämääränä pyrkiä kuvaamaan tätä salattua ihmistä. Ja mikäpä voisi ollakaan kiinnostavampaa ja järkyttävämpää kuin päästä kurkistamaan näyttelijän sieluun.

Meitä naurattaa nuorison ja amerikkalaismielisten tähti-ihailu, sanomalehtien kertomukset kymmenistä tuhansista ihailu-, kosinta- ja valokuvanpyyntökirjeistä. Kuitenkin luovassa ja esittävässä taiteessa on jokin maagillinen ominaisuus, joka vetää meitä puoleensa. Sellaiseen pystyvät henkilöt ovat lyhyesti sanoen jännittäviä, heidän elämänsä ja salaisuutensa tuntuvat meistä aivan toiselta kuin meidän omamme.

Leoncavallon I Pagliacci on jo tekstinsä puolesta harvinainen saavutus. Siinä kuvataan ihmisten innostus teatteriväkeä kohtaan ihmisinä aivan yhtä hyvin kuin heidän joutumisensa varsinaisen näytelmän lumoihin. Ja näyttelijän ammatista antaa teos erinomaisen keskivertokuvan. Useimmiten siitä on loisto ja glamour kaukana.

Tehdään työtä, matkustetaan, harjoitellaan, esiinnyttään ja eletään siinä sivussa usein hyvin vaatimattomissa olosuhteissa. Mutta huumoria, hyvää tuulta ja toisaalta taiteen vakavuutta ei saa unohtaa koskaan. Taiteilija on yleisön palvelija, hovinari, mutta samalla myös ihmisen valvleuinen, hänen elämänsä tosinnan sisällön luoja. Ilmankos Heinrich Heine sanoikin, että taiteilijan vaakunakilvessä on kuvattuna »hymyilevä kyynele».

Tätä taustaa vasten nähtynä on vanheneva Canio järkyttävä hahmo nuoren, kevytkenkäisen vaimonsa rinnalla. Hän on valmis iloiseen seuranpitoon ja lasin kilistykseen kylälaisten kanssa, mutta mustasukkaisuus, epävarmuus ja puhdas väsymys alituisen »nauravan pajatso» rooliin saa hänen mielenlasapainonsa horjahtamaan.

Oopperasta voi sanoa taidemuotona, että juuri se pystyy sattuvimmin kuvaamaan sitä sanomatonta, muotoansa odottavaa painetta, joka kehittyy mielessämme aivan kuin huomaamatta. Musiikki luo jännityksen ja syventää sen yleisinhimilliseksi kokemukseksi. On tosiaan merkillistä, miten helposti, välittömästi ymmärrettävä on sinänsä niin monimutkainen, »näytelmä näytelmässä» Pajatso. Oopperoiden viimeisen näytöksen tragiikalle ja ruumis- huonetunnelmalle voidaan joskus nauraahymähtää. Näin ei käy Pajatsossa. Siinä on tavallisen ihmisen ja näyttelijän kohtalo sidottu yhteen tavalla, jonka totuudesta ei ole epäilystäkään. Kun orkesteri kohottaa lopussa »tuskallisen naurun»-aiheen täyteen, karmaisevaan voimaan ja kun Canion katkonaiset lausumat — la commedia e finita — sanat tapavat korvamme, olemme pakotetut toteamaan jotain olennaista niin näyttelijän kuin ihmisenkin ammatista ja kohtalosta.

Pentti Karhunmaa